

**HABER SÖYLEMİ: 11 NİSAN 2001 TANDOĞAN
MEYDANI'NDAKİ "ESNAF TOPLANMASI"NIN
MEDYADAKİ SUNUMU
(BÖLÜM II)**

Ömer ÖZER*
Erdal DAĞTAŞ**

Abstract

February 2001 economic crisis of Turkey has triggered significant social movements. The meeting of artisans at Tandoğan Square in Ankara is an example of such movements. This study focuses on the analysis of news of Kanal D, Show TV and Star TV about that meeting. The basic assumption of the study is based on the idea that media plays a significant role of renewing the capitalism itself, reproducing hegemonic ideology in the discourse of news. According to findings of the study, media cannot resist to hegemonic ideology. Therefore, instead of being the fourth estate, media is functioning as an ideological apparatus for the state.

Key Words: News, fourth estate, ideological apparatus for the state, discourse analysis.

* Araş. Görv. Gazi Üniversitesi Gazetecilik Bölümü

** Araş. Görv. Gazi Üniversitesi Gazetecilik Bölümü

Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Ardalan bilgisi, olayların sosyal ve politik yönüne değinir (van Dijk, 1991: 115); aynı zamanda yapısal ve tarihsel bir özelliğe sahiptir. Ardalan bilgisi bağlam bilgisinden farklılık taşımakta ve gerçek olayların tarihini ve onların bağlamlarını da içerebilmektedir. Ne var ki, ikisinin arasında ayırım yapmak güçtür.

Haberlerde ardalan bilgisi yeterince verilmemiş ve haberler gerçek bağlamına oturtulmamıştır. Esnafın, Ankara Tandoğan Meydanı'nda toplanmasının nedeni, ekonomik krizin üzerlerinde yarattığı olumsuz izleri yetkililere hatırlatmaktır. Ancak haberlerde şöyle bir anlam çıkmaktadır: "Bu tür toplanmalar (gazete diliyle eylemler) sorunludur, sorunlar yaratmaktadır. Mevcut hukuk ve düzeni bozan sonuçlara yol açmaktadır. Bu nedenle yapılması toplumun genel sağlığı açısından doğru değildir."

Söz konusu anlamın oluşmasında medyanın haber değerleri kabullerinin etkisi büyüktür. Nitekim haberler kan ve şiddet görüntüleri eşliğinde (öne çıkartılarak) sunulmuştur. Bu sunum da esnaf toplanmasının gerçek anlamını çok çok gerilerde bırakmıştır. Ne yazık ki, olumsuz etkileri yetkililere hatırlatılmak istenen ekonomik kriz, haberleri yapan muhabir kesimini de oldukça olumsuz etkilemiş ve binlerce medya çalışanı işlerinden olmuştur (Tılıç, 2001). Ancak kalanlar bu şekilde bir habercilik anlayışını sürdürmüşlerdir. Elbette bu durum onların bir kusuru değildir. Sorun daha yapısaldır: Medya kurumlarının ekonomi-politiği; haber değerleri ve haber üretim sürecindeki kaynak-muhabir ilişkisinin haberlere dayatması. Ne ki, haberlerin hiçbirinde neden ve nasıl

sorularının karşılığı, esnaf toplanmasının gerekçeleri bağlamında verilmemiştir.

Haber Kaynakları

Haberlerde genelde dört tür kaynağa başvurulması olasıdır. Bunlar; anonim, anonim olmayan, birinci ve ikinci el kaynaklardır. Anonim kaynakların isimleri belli değildir. Anonim olmayan kaynaklar ise, isim ve temsil ettikleri kurumsal kimlikleri açıklanan kaynaklardır. Birinci el kaynak, muhabirin olaylara doğrudan tanık olup gözlemlemesidir. İkinci el kaynaklar ise, haberlerin üretimi sırasında başvuru belgelenecek şekilde döküman gibi kaynaklardır (Tokgöz, 2000).

İncelenen haberlerde iki kaynak türü kullanılmıştır: Anonim olmayan ve birinci el kaynaklar. Bunun nedeni; esnaf toplanmasının önceden belirlenmiş bir günde ve medya kurumlarının en büyük temsilcilerinin olduğu Ankara'da yapılmasıdır. Dolayısıyla, Ankara temsilcilikleri esnaf toplanmasının olacağı yere daha baştan muhabirlerini yerleştirmiştir.

Anonim olmayan kaynak olarak habercilik işinin doğası gereği haberlerin şiddet bağlamında sunulması nedeniyle dönemin İçişleri Bakanı Sadettin Tantan'ın görüşlerine başvurulmuştur. Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK) Başkan Vekili Ali Paşa Aksu, bir başka anonim olmayan kaynaktır. Yine TESK Başkanı Derviş Günday da bu tür kaynaklardandır.

Birinci el kaynak olan muhabirler olayları, kendi olay anı gözlemlerinden aktarmışlardır. Bu durum aşağıda diğer unsurları değerlendirilecek olan haber retoriğinin bir parçasıdır. Nitekim muhabirler inandırıcılık bağlamında birer görgü tanığı

durumundadırlar. Oysa, esnaf toplanmasının yapılacağı gün önceden belli olmasına karşın, haberlerde ikinci el kaynaklara başvurulmamıştır. Çünkü, şiddet olayları haber değeri içermektedir ve bu yön öne çıkarılmıştır. Ayrıca, kurumların ekonomi-politiğinin dayatmasına bağlanabilecek bir nedenden dolayı haberlerde esnaf toplanmasının derinlemesine, nedenine inilmemiştir.

Olay Taraflarının Yorumları

Metin içinde anlamın kurulması sorunu, kullanılan kodlara duyarlı olmayı gerektirmektedir. Okunan, izlenen, dinlenen haberlerin en önemli özelliklerinden biri, alıntılanmış konuşmalardan oluşuyor olmalarıdır. Bu da haberlerde egemen söylemin yeniden üretildiğini göstermektedir. Alıntılar yer aldığı kitle iletişim aracının semiyotiğine göre değişiklik göstermektedir. Yazılı basında tırnak içinde yapılan alıntılar doğrudan alıntı olmaktadır. Tırnak içinde yapılmayanlar da dolaylı alıntı olmaktadır. Alıntılanan önerme veya sözcük metnin kendi sesine dönüştüğünde ise, alıntı örtük olmaktadır (İnal, 1996: 101).

Televizyon haberlerinde de bu tür alıntıları saptamak mümkündür. Örneğin haberde başvuru kaynağın soruya verdiği karşılık ya da yaptığı açıklama doğrudan; bu türden demecin kime ait olduğu belirtilerek spikerin ya da muhabirin kendi sesiyle aktarması dolaylı; yine benzer bir demecin spiker ya da muhabir tarafından kaynak belirtilmeden aktarılması örtük alıntı olarak ele alınabilir. Ele alınan haberlerde üç tür alıntı da yapılmıştır. Bu durum incelenen haberlerde egemen söylemin yeniden üretildiğine işaret etmektedir.

İncelenen haberlerin tarafları şu şekilde sıralanabilir: Esnaf kesimi, hükümet, polis ve (haber diliyle) provokatörler. Çünkü haberlerin oluşmasının temelinde esnaf toplanması bulunmaktadır. Her toplumsal ve şiddet olayında olduğu gibi, polis de bir taraftır. Burada hükümet de taraftır. Çünkü esnaf kesiminin toplanmasının nedeni hükümete sorunlarını hatırlatmaktır. Ayrıca provokatörleri de (haber diliyle) taraf olarak almak gerekmektedir. Çünkü haberler onların üzerinden verilmiştir.

1. "Uzun yıllardan beri Türkiye'de birikmiş olan esnaf ve sanatkarların sorunlarını hükümete ve devlete anlatmak üzere yürüyüşler düzenlenmeye başlandı. Birinci, ikinci, üçüncü gün bu yürüyüşler Türkiye'nin birçok yerinde yapıldı. Sonradan bu provokatörler, rejim düşmanları, Türkiye'yi yıkmak isteyenler, hükümeti yıkmak isteyenler, devleti yıkmak isteyenler ve Türkiye için de hiçbir iyi düşüncesi olmayan bu militanlar maalesef mitinglerimizde aramıza sızdı" (TESK Başkan Vekili Ali Paşa Aksu'nun canlı yayın konuşması, Kanal D-doğrudan alıntı).

2. TESK Başkanı Derviş Günday, Başkent'teki olayların provokatörler tarafından istismar edildiğini söyledi. Günday, bundan sonra düzenleyecekleri mitingleri erteleyeceklerini söyledi (Show TV-dolaylı alıntı).

3. Sayın seyirciler! Hemen bir son dakika haberi iletmek istiyorum size: Ankara Valiliği bu olaylar sırasında bir karar aldı. Bundan sonra bir aylık süreyle Ankara ve ilçelerinde herhangi bir eylem ve gösteri yapılmasını yasakladı. Bundan sonra eylem ve gösterilere izin verilmeyecek bir ay süresince (Kanal D-örtük alıntı).

4. "Esnafın içine sızmış gruplar vardı. Efendim esnaf orada ayrı, oraya sızan gruplar ayrı. Şimdi herhalde Devlet Güvenlik Savcılığı'nda konuşuldu bu olay arkadaşlar tarafından. Şimdi o çalışmayı yürütüyorlar. Basına da saldırdılar, polise de saldırdılar; vatandaşa saldıranlar da oldu. Şimdi değişik gruplar olabilir. Şimdi yakalanan şeyler var, unsurlar var. Onlar herhalde anlatacaktır kim olduğunu, nerede çalıştığını, neler olduğunu. Taş ve sopa ile saldırılınca polise, mecburen olay büyümesin, dağılmasın diye her türlü şeyi de kullanmak mecburiyetinde kaldık. Ülke genelinde oluşturduğumuz kriz merkezlerimiz var. Bütün güvenlik eylem planlarımız hazır. Biz de zaten halkımızı sağduyuya ve sabre davet ediyoruz." (Dönemin İçişleri Bakanı Sadettin Tantan'ın demeci, Kanal D-doğrudan alıntı).

Haberlerde olay taraftarı olarak esnaf kesimi temsilcileri, Başbakan Bülent Ecevit ve dönemin İçişleri Bakanı Sadettin Tantan'ın demeçleri yer almıştır. Olayların çıkmasının nedeni olarak gösterilen provokatörlerin demeçlerine rastlanmamaktadır. Ayrıca, bir esnaf ya da polis memuru değil de yönetici konumundaki kişiler konuşturulmaktadır. Bu konuşmalar da ideolojiktir.

Dikkat edilirse, esnaf kesimi ve hükümet temsilcilerinin demeçleri anlam olarak birbirlerine çok yakındır. İki kesim de rejim düşmanları, provokatörler olarak tanımladıkları kişileri suçlamaktadır. Acaba, kim bunlar? Oraya nasıl gelmişler? Neden engellenmemişler? Esnaf kesimi temsilcisi örneğin, neden yeterince önlem alınmadığının açıklamasını yapabiliirdi. Benzer bir açıklamayı Tantan'dan da beklemek oldukça doğaldır.

Örtük alıntıdaki bilgiye göre, esnaf toplanmaları Ankara'da yasaklanmış. TESK de bir daha toplanmayacaklarını bildirmekte. Acaba bu sonuç yalnızca provokatörlerin istediği sonuç muydu? Hükümetin çıkarlarına uyan bir sonuç olamaz mı? İşte olayın taraflarından alıntıların çözümlemecisi olan bu satırların yazarları, bu soruların yanıtlarını merak etmektedir.

Mikro Yapı Çözümlemesi

Burada van Dijk'in modelindeki sentaktik, bölgesel uyum, kelime seçimleri ve retorik çözümlemesi yapılacaktır. Ancak bu çalışmada bölgesel uyum çözümlemesi (9) yapılmayacaktır.

Sentaktik (Sözdizimsel) Çözümleme

Sentaktik çözümlemede cümlelerin uzun-kısa, basit-karmaşık, aktif-pasif durumlarına bakılmaktadır (van Dijk, 1988a: 77-81; 1991: 116). Bu çalışmada cümlelerin aktif-pasif durumlarına bakılmıştır. Çünkü bu nokta çözümleme için yeterli ve oldukça önemlidir. Örneğin, aktif yapıyla verilen bir cümle, öznesine haklılık, sorumluluk ve güç (power) sağlayabilirken, bunun tam tersi de olabilmektedir.

"Kısa sürede kontrolden çıkan eylemde eylemciler esnaf odaları temsilcilerini konuşturmadılar."

"Sloganlar... sertleşirken kalabalık da... çıktı. Provokatörler... ulaştı. Göstericiler polisle çatışmaya girdi. Polis... sığındı. Polis... çalıştı. Güvenlik güçleri olaylara sebep olan sarı montlu kışkırtıcıyı gözaltına aldı" (Kanal D).

"Ecevit: Bu tür mitingler vatandaşlarımızın anayasal haklarıdır. Ancak sokak eylemlerinde ölçü kaçarsa, sakıncalı katılım yaygınlaşır."

"Provokatörler işbaşındaydı."

Derviş Günday: "Bir genelgeyle... uyardık."

"... harekete geçirdi" (Show TV).

Eylemciler önüne geleni yıkarak, saldırarak polise saldırdı.

... polis de uyarı ateşini sürdürdü.

Polise karşı hep birlikte hareket ettiler (Star).

İncelenen haberlerde çoğunlukla aktif cümle yapısı kullanılmıştır. Az olmakla birlikte, basit cümleler de kullanılmaktadır. Olay taraflarının aktif cümle yapısıyla sunulması anlamlıdır. Örneklere dikkat edilirse, Başbakan Ecevit, polis, esnaf temsilcileri, toplanan esnaf (gazete diliyle gösterici ya da eylemciler), provokatörler hep aktif olarak sunulmuştur. Burada bir detayı kaçırmamak gerekir. van Dijk (1991) polisin cümlelerde edilgen yapıyla sunulduğunu belirtir. Ama verdiği örnekler bu çalışmada incelenen haberlerin konusundan farklı bir konuya aittir. Dolayısıyla, incelenen haberlerdeki öznelerin aktif sunulması onları (konumuna göre olumlu/olumsuz) işlevsel, güçlü ve sorumlu olarak göstermektedir. Örneğin, "eylemciler esnaf odaları temsilcilerini konuşturmadılar" cümlesinde eylemcilere sorumluluk yüklenmektedir. Ve böyle bir ortamda polis su sıkmak, gözaltına almak vs. zorunda kalmıştır. Sonuçta şu söylenebilir: Hukuk ve düzen karşıtı davranan insanların böyle davrandıklarını ortaya koymak için onlar, cümlelerde aktif olarak sunulmuştur. Hukuk ve düzen taraftarlarının ise bu yönde gereken uygulamaları yaptıklarını

ve bu süreçte karşılaştıkları zorlukları yansıtmak için aktif olarak sunulduğu görülmektedir.

Kelime Seçimleri

Kelime seçimleri çözümlenmenin en önemli bölümlerinden biridir. İdeolojik yapılanmanın sıklıkla gözlemlendiği bir düzey kelime düzeyidir. Seçilen kelimeler gazetecinin ait olduğu sınıfı yansıtabilir (van Dijk, 1991: 116); aynı insanın terörist veya özgürlük savaşçısı olarak tanımlanması muhabirin giderek gazetenin ideolojisini gösterir (van Dijk, 1988a: 81). Haberde kullanılan kelime ve/veya cümleler sadece haber sentaksının bölümleri değildir. Aynı zamanda, metindeki bölgesel uyumun da bir parçasıdır. Dolayısıyla kelime seçimleri haber söyleminin mikro yapıları içerisinde anlamın oluşmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bazı kelimeler profesyonel pratiklerin bir bölümü olarak kullanılırken okuyucunun olaylar hakkında bir çerçeve kurmasını sağlar.

Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun yaptığı bir araştırmada endüstriyel meselelerde işçiler basında sunulurken tipik olarak seçilmiş bazı kelimelerle sunulmuşlardır. Basın işçileri haberlerde sunarken, "grevciler, bölücü eylemler vs." kelimelerle sunmuştur. Bu kelimeler işverenleri sunarken kullanılanlardan daha olumsuzdur. Kelime seçimlerindeki bu farklılık yoluyla, sosyal katılımcılar ve sosyal aktörler hakkındaki temel inançlar ve ideolojiler ortaya konabilir (van Dijk, 1983: 31).

Provokatörler, Göstericiler, Eylemciler, Kışkırtıcı, Hükümet, Polis (Kanal D).

Provokatörler, Esnaf Temsilcileri, Polis (Show TV).

Eylemciler, Radikal Dinci Gruplar, Öfke Dolu Bir Eylemci Grubu, Polis (Star).

Haberlerde esnaf, 'gösterici ve eylemci'; olayları başlattığı iddia edilen kişiler 'provokatör ve kışkırtıcı'; yasal siyasal iktidar 'hükümet'; devletin yasal güvenlik gücü polis de 'polis' olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, esnaf kesiminin yöneticileri 'esnaf temsilcileri' ve olaylara karışan bazı insanlar da 'radikal dinci gruplar' olarak tanımlanmıştır.

Tanımlamalardan şu sonuç çıkmaktadır: Kanunlarda yeri olan kurum ve temsilcileri olumsuz bir değer atfedilmeden mevcut isimleriyle tanımlanmıştır. Diğerleri yani kanun ve düzeni bozucu davranış sergileyenler ise olumsuz anlam içeren kelimelerle sunulmuştur. "Acaba gerçekten provokatörler var mıydı? Olsa bile polis bunları engelleyemez miydi?" gibi soruların karşılığı ise hala yanıt beklemektedir.

Haberlerin Retoriği

Haberin retoriğinde haberin ikna edici, inandırıcı olması için olayın görgü tanıklarından alıntılar yapılır. Burada fotoğraflar da ikna edici ve inandırıcı olma örneğidirler (van Dijk, 1988a: 81-82; 1988b: 16; 1991: 116). Haberlerde muhabirlerin birinci el kaynak olarak olaylara tanıklık ettikleri ve bunun da bir retorik unsur olduğu yukarıda belirtilmişti. Böylece, haberlere inandırıcılık sağlanmaktadır. Bunun yanında haberlerde olay yeri, zamanı ve bazı rakamlar verilerek de inandırıcılık sağlanmaya çalışılmaktadır.

İnal'ın belirttiği gibi (1996: 103) bir bombanın patlaması sonucunda yıkılan binaların, araçların görüntüleri, görsel bir imge,

bir gösterendir. Çünkü görsel metinde gösterenler görüntü imgeleridirler. Aslında haberlerdeki görsel imgelerin kurgusal olduğunu izleyicinin kendisi de bilmektedir. Ancak böyle bir farkında oluş bile bir gerçeklik yanılsamasının kendini göstermesini tam olarak engellemez. Haber metinlerinin üst söyleminde, gazeteciliğin profesyonel ideolojileri tarafından kurulan metinlerdeki görüntülerin gerçekle aynı olduğu iddiası varlığını hep korumaktadır. Haber metinlerinde yer alan gösterenler göndergeye dönüştüğü için izleyici kendini göndergeyle yüz yüze gelmiş olarak kabul etmektedir.

Görüntülerde, birilerinin birilerini kürsüden indirmesi, polisle çatışma anı, saldırılar, yaralanmalar, ambulans vb. gibi tipik şiddet görüntüleri yer almaktadır. Hatta, Kanal D'de sarı montlu birinin (spiker "sarı montlu kıskırtıcı" olarak tanımlıyor) insanları nasıl provoke ettiğine dair görüntüler de yer almıştır. Bütün bunlar olay anında yer alan görüntülerdir ve hep şu tema işlenmektedir. Bu tür toplanmalar eylemdir ve bütün eylemler hep şiddet olaylarını bünyesinde barındırmaktadır; bu engellenemez. Polis yasal güvenlik gücü olarak her zaman kanı ve canı pahasına da olsa görevinin başındadır. Kanunlara karşı gelenler sonunda yakalanacak ve hakettikleri cezaya çarptırılacaklardır.

Sonuç

Burada öncelikle önemli olduğu düşünülen bir noktaya dikkat çekilmek istenmektedir: Türkiye'de iletişim çalışmaları gelişme evresinde bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde haber söylemi olarak adlandırılabilir, haberde yapısal yanlılık sorunu üzerine

yapılan çalışmalar da diğerleriyle aynı paralelde hatta onlardan daha geride gitmektedir. Bu alandaki çalışmaların ne kadar önemli olduğunu anlamak için, konuyla ilgili doğru bir araştırma yapmak yeterli olacaktır. Durum böyleyken, hala Türkiye'de haberlerin söylemini ortaya çıkarmak için kullanılabilir bir eleştirel söylem çözümlenmesi modeli geliştirilmiş değildir. Böyle bir model denemesi bundan sonra yapılacak araştırmaların ilk amacı olmalıdır. Ayrıca, böyle bir model geliştirmek için, konuyla ilgilenen akademisyenler ve bazı profesyonellerin ya da önceden medyada çalışmış akademisyenlerin de biraraya gelmesi gerekebilir.

Haberlerin incelemesinden çıkan sonuçlardan birine göre, medya, haberleri bir şema aracılığıyla vermektedir. Bu şema içerisinde başlıklar, haber girişleri, ana olay vs. unsurlar yer almaktadır. Bu durum, van Dijk'ın modeliyle televizyon haberlerinin de çözümlenebileceğini göstermektedir. Nitekim çok önemli bir nokta olarak, televizyon haberlerinde de gazetede başlıkların yerini alan giriş (flaş) cümleleri bulunmaktadır. Ancak daha da önemlisi bu unsurların neredeyse hepsinin sunumunun ideolojik olarak yapılmasıdır. Haberler, "şiddet" gibi haber değerleri üzerinden değerlendirildiği için sunum yalnızca sokak ve meydanlarda olan çatışmalardan oluşturulmuştur. Bu nedenle haberlerdeki ana tema, provokatör veya kışkırtıcı olarak adlandırılan kişilerin neden olduğu iddia edilen olaylar olmuştur.

Bu bakış açısından açık hava toplantılarının, her yerde ve her dönemde sorunlu geçtiğine dikkat çeken bir sunum yapılmıştır. Oysa haberlerde dikkate alınmayan ve alınması gereken yönler bulunmaktadır. Kendileri de birer işçi olan gazete çalışanlarının

bakış açıları egemen ideolojinin yeniden üretimi yönünde olmuştur. Böyle olması bir anlamda zorunlu, çünkü zamanla yarışma, haber değerliliği ilkelerine bağlılık, çalıştıkları kurumlarının ekonomipolitiğinin dayatması vs. gibi nedenler gazetecilerin haberlerini belli bir formatla sunmalarını gerektirmektedir. Bu nedenle haberlerde hiçbir esnafın değerlendirmesini bulmak mümkün olmamıştır. Çünkü onların sıradan insan olarak bir önemi yoktur. Oysa Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz esnafın durumunu oldukça zorlaştırmıştır. Ne ki, esnaf Tandoğan'da keyfi bir toplantı yapmamıştır.

Haberlerde dikkat çeken bir başka nokta, polisin hukuk ve düzeni sağlamaya çalışan meşru güvenlik gücü olarak sunulmasıdır. Toplantıyı TESK düzenlemiş. Başka bir deyişle, polise ihtiyaç yok! Peki polis orada ne yapmakta? Yanıt açık: önlem almakta. Ancak polisin yeterli güvenlik önlemini alıp almadığı, üzerinde tartışılması gereken bir noktadır. Bu yönde bir vurgu haberlerde yer almamaktadır. Örneğin polisin şiddete başvurusu, eylemci ve provokatör diye isimlendirilen insanların taşkınlıkları ve polise saldırılarına bağlanmıştır. Haberlere göre durum şu şekildedir: Polisin uyguladığı şiddet önlem ve savunma amaçlıdır; toplanan insanların şiddeti ise hukuk ve düzen bozucu bir eylemdir. Burada toplanan ve olaylara karışan insanların savunması yapılmamaktadır. Aksine medyanın haberlerde yasal tanımlamalara ne kadar bağımlı olduğunun altı çizilmektedir.

Aslında en önemli nokta haberlerin oturtulduğu ve oturtulması gereken bağlamıdır. Eğer yeterli bağlam bilgisine ulaşılmış ve bu bilgiler haberlerde verilmiş olsa, sunum farklı olacak ve izleyici de

olaylara farklı açılardan bakma olanağına sahip olacaktır. Başka bir deyişle, "izleyici egemen ideolojiyle kuşatılmayacaktır."

Araştırmada van Dijk'in modelinin unsurları bağlamında, yapılan değerlendirmede şu sonuçlar elde edilmiştir: Haberlerin ana olayı şiddet unsuru bağlamında sunulmuştur. Oysa, esnaf toplanmasının gerekçesi yaşadıkları ekonomik sorunları dile getirmedir. Dolayısıyla, buradan hareketle yayınlanacak bir haberin ana olayı da bu yönde olacaktır. Ancak, haberlerde şiddet unsuru öne çıkartılarak asıl sorun gözlerden uzaklaştırılmıştır. Haber kaynakları olarak birinci el ve anonim olmayan kaynaklara başvurulmuştur. Birinci el kaynaklar şiddet olaylarını sunarken; anonim olmayan kaynaklar da söz konusu olaylar üzerinden değerlendirmeler yapmıştır. Bu değerlendirmeler de esnaf toplanmasının ana nedenini ikincil plana atmıştır.

Haberlerin mikro yapısına bakıldığında cümlelerin çoğunlukla aktif yapıyla verildiği görülmektedir. Böylece hukuk ve düzene karşı davrananların bu davranışları somutlaştırılırken, hukuk ve düzen taraftarlarının da kendilerini meşrulaştırması sağlanmıştır. Haberlerde kullanılan kelimeler, yine hukuk ve düzen etrafında olmuştur. Örneğin, olaylara karışanlar provakatör, eylemci gibi olumsuz kelimelerle sunulurken; hukuk ve düzenin koruyucusu olan siyasal iktidar ve polis kendi isimleriyle yer almıştır. Bunun yanında, bütün bu sunumu haklılaştıracak ve izleyici nazarında inandırıcılığını sağlayacak ölçüde görüntü, görgü tanıklığı gibi retorik unsurlar da haberlerde kullanılmıştır. Bütün bu sözü edilen noktalar, 11 Nisan 2001'de Ankara Tandoğan Meydanı'nda hükümete yaşanan ekonomik krizin olumsuz etkilerini bildirmek amacıyla yapılması

planlanan esnaf toplanması ile ilgili haberlerin egemen söylemi ürettiğini göstermektedir.

Çözümlemede, haberlerde bir anlatısal kapanma olduğu, haberlerin tipeştirildiği, egemen söylemle kapandığı, kapalı metin (10) oldukları sonucu çıkmıştır. Bir başka anlatımla, haberler çözümleme itibariyle egemen söylemi yeniden üretir durumdadırlar. Althusser'in (1991: 35) belirttiği haliyle basın, devletin ideolojik aygıtı olarak devletin baskı aygıtlarına bağımlı kalmaktadır.

Bu araştırma bir kez daha göstermektedir ki, medya, çoğulcu demokrasilerin 4.Güç'ü değildir. Haberlerin tüm sözlü ve görüntülü halleri, belli bir ideolojiye bağlı olarak üretilip yayınlanmaktadır. Muhabirler bu durumun farkında mıdır? Bilinmez ama, bilseler de değişeceği şüphelidir. Çünkü daha baştan, medyanın kabulleri onun, 4.Güç işlevi atfedilmesinin kaynağı olan görevlerini yerine getirmesini engellemektedir. Dolayısıyla medya, 4.Güç olmak yerine tam da devletin ideolojik aygıtı işlevini yerine getirmektedir. Giderek bu işlev, onun devletin hegemonya kurmasında etkin olmasını sağlamaktadır.

Dipnotlar

1. Haberlerde 'Esnaf toplanması' eylem, miting gibi isimlerle adlandırılmaktadır. Aslında bu kelimeler de belli bir ideolojinin yansımaları göstermektedir. Sözü edilen terimler, egemen tanımlamanın kelimeleridir. Makalede, egemen ideolojiyi yeniden üretme kaygısından uzaklaşmak adına haberlerde eylem, miting

gibi tanımlamalar yerine esnaf toplanması terimi uygun görülmüştür.

2. Türkiye'de eleştirel çalışmalar bağlamında haberle ilgili geniş kapsamlı açıklamaları içeren çalışmaların İnal tarafından yapıldığı söylenebilir. bkz. (1992, 1993, 1995a, 1995b, 1996, 1997a, 1997b).

3. Ancak yöntemini çoğulcu yaklaşımdan, kuramsal bakışını ise eleştirel yaklaşımdan alarak habere ve medyaya eleştirel bakan araştırmalar ender de olsa bulunmaktadır. Bu yöndeki araştırmalar Glasgow Üniversitesi Medya Grubu (GUMG) tarafından yapılmıştır.

4. Aslında Altusser'in buradaki düşünceleri, üzerinde tartışmaya değer görünmektedir. Erdoğan ve Alemdar (2002)'a göre, Marx'ın altyapının üstyapıyı doğrudan belirlediği iddiası onun yanlış okunduğunu göstermektedir. Çünkü Marx, belirlemenin başlangıçta olduğunu ancak sonrasında karşılıklı bir etkileşimin olacağını öngörmüştür. Dolayısıyla bu anlamda yeni bir kavramlaştırmayla Marx'ın, Althusser'in belirlemenin "son kertede" olduğuna yönelik öngörüsüne karşılık "ilk kertede" olduğunu söylediği belirtilebilir.

5. Althusser ve Gramsci ile ilgili bir değerlerdirme için bkz. (Çelik, 1999)

6. Burada, ideoloji ve söylem kavramlarının ilişkisinin geniş kapsamlı açıklamasından çok bu yazı açısından ele alınış biçimini vermek yeterli ve yararlı olacaktır. Ancak belirtilmesi gereken bir nokta, çalışmanın yazarlarından Özer'in önceki makalelerinde olduğu gibi (2001), herşeyin söylemsel olduğunu ve söylem dışı bir alanın varolamayacağını iddia eden postyapısalcı ve postmodernist yaklaşımların söylem kavramını ele alış

biçimlerinden uzak durulacağıdır. Söylem kavramıyla anlaşılan, anlamın dil içerisinde hareket etmesiyle ortaya çıkan şeydir. İdeoloji ise, bu anlamın belli kişi ve gruplar çıkarına harekete geçiriliş biçimiyle ilgilendir (Thompson'dan aktaran Üşür, 1997: 89).

7. Teun van Dijk'in söylem çözümlemesi modelini Türkiye'ye ilk taşıyan ve tanıtan araştırmacı Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden Doç.Dr. Ayşe İnal'dır. bkz. (1992). Yine 1992 yılında aynı konuda yapılan bir başka çalışma için bkz. (Dağtaş, 1992). Son dönemde farklı olaylardan oluşan haberler üzerinde yapılan ve haberde egemen söylemin yeniden üretildiğini ortaya koyan çalışmalar için bkz. (Ertan Keskin, 1997; Özer, 1997, 1999, 2001; Işık ve Özer, 1999).

8. Söylem çözümlemesi yapılırken içerik çözümlemesindeki nicel analize gerek yoktur. Son dönemlerde Türkiye'de yapılan ve van Dijk'in modelini kullanan bazı araştırmalarda bu yanlışla düşülmektedir. Oysa söylem çözümlemesi nicele vurgu yapmaz. Bunun yerine genel (fiziki) bir tanımlama yapılabilir. Bkz. (İnal, 1992; Özer, 1997; Ayrıca, van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi modelinin Türk basınındaki haberlere uyarlanış biçimi olarak bkz. Ertan Keskin, 1997). Başka bir deyişle, nicel olarak bir taraflılık/tarafsızlık ortaya konulması, çoğulcu yaklaşımın kullandığı içerik çözümlemesinin sorunudur. Bir metnin nicel olarak tarafsızlığını ortaya koymak, aynı metnin yapısal olarak yanlı olmasını engellemeyecektir. Bu çalışmada fiziki (genel) tanımlamaya gerek görülmemiştir. Bu biraz da analiz edilen haberlerin, televizyon haberleri olmasından kaynaklanmaktadır.

Ancak özellikle bu konuda tez çalışması yapan araştırmacıların böyle bir tanımlamayı yapmalarında yarar olabilir.

9. Bölgesel uyum çözümlemesinin de yapıldığı bir çalışma olarak bkz. (Özer, 1997).

10. "Açık metin" kavramı Eco'ya göre, kapanmaya direnir. Metinler alternatif anlamlara kapanmaz. Kolayca başka anlamlara çekilebilir ve asla tek bir anlama gelmez. Açık metin, egemen ideoloji ya da yazarı direktse de "kapalı metin" olamaz (Aktaran Fiske, 1987: 94). Kapalı metin ise, "okuru önceden belirlenmiş bir yola çekmeyi açıkça amaçlayan; gerekli yerde ve doğru olan anda acıma veya korku, heyecan veya çöküntü (depresyon) uyandıracak şekilde özenle etkilerini gösteren metinlerdir" (Mutlu, 1998: 202). Dolayısıyla, açık-kapalı metin türlerinden, haber kapalı metin türüne girmektedir derken anlatılmak istenen, haberin farklı anlamlara açık olmamasıdır. Yani haber, egemen söylemin direktmesi ile kapanmaktadır. Zira, haber seçilmiş kaynakların görüşleriyle oluşmaktadır. Söz konusu kaynaklar da, güç/iktidar sahibi kurumların görüşleriyle ya paralel görüşler bildirmektedirler ya da onların görüşlerini yansıtmaktadırlar.

Kaynakça

- ALTHUSSER, Louis (1991). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. Çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık. İstanbul:İletişim.
- CURRAN, James vd. (1991). "İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar", Çev. Meral Özbek. İLEF Yıllık: 228-253.
- ÇELİK, Nur Betül (1999). "İdeoloji kuramlarında Özne: Althusser ve Gramsci". Kültür ve İletişim. 2/2: 101-125.

- DAĞTAŞ, Banu (1992). "Structure of Foreign News in Turkish Popular and Opinion Papers (Application of Discourse Analysis Methodology on the Basis of News Portrayal of "Malta Summit")". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Middle East Technical University.
- EAGLETON, Terry (1996). İdeoloji. Çev., Mutlalıp Özcan. İstanbul: Ayrıntı.
- ERDOĞAN, İrfan ve Korkmaz Alemdar (2002). Öteki Kuram. Ankara: Erk Yayınları.
- ERTAN Keskin, Zerrin (1997). "Siyasal Yolsuzluklar ve Basın: Türk Basınında Yolsuzluk Haberlerinin Temsili Üzerine Söylem Çözümlemesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- FANG, Y. (1994). "Riots and demonstrations in the Chinese press: A case study of language and ideoloji", Discourse and Society, 5(4): 463-481.
- FİSKE, John (1996). İletişim Çalışmalarına Giriş. Çev. Süleyman İrvan. Ankara: Ark.
- GRAMSCI, Antonio (1997). Hapishane Defterleri. Çev. Adnan Cemgil. İstanbul: Cem Yayınları.
- GÜZ, Nurettin (1996). "Türk basınında gündem oluşturma", Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, 2(12): 982-997.
- HACKETT, R. A. (1985). "Decline of a paradigm? Bias and objectivity in news media studies, Mass Communication Review Yearbook, 5: 251-274.
- HALL, Stuart vd. (1985). Siyaset ve İdeoloji: Gramsci. Çev. Sadun Emrealp. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

- HALL, Stuart (1999). "Kültür, Medya ve 'İdeolojik Etki'", Der. ve Çev. Mehmet Küçük. Medya İktidar İdeoloji. Ankara: Ark. s. 199-243.
- IŞIK, Gülcan ve Ömer Özer (2000). "İşçi ve Memur Toplu İş Birakma Eylemlerinin Türk Basınında Sunumu", Selçuk İletişim, (3)1: 68-81.
- IŞIK, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu (2001). Nöbetleşe Yoksulluk. Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İNAL, Ayşe (1992). "An Analysis of Turkish Daily Press: Event Selection, Text Construction and News Production", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İNAL A (1993) "Haber üretim sürecine iki farklı yaklaşım", İLEF Yıllık, 155-177.
- İNAL, Ayşe (1995a). "Yazılı basın haberlerinde yapısal yanlılık sorunu", Toplum ve Bilim, 111-34.
- İNAL, Ayşe (1995b). "Bir izleyici gözüyle siyaset meydanı", Birikim, (68-69), 65-75.
- İNAL, Ayşe (1996). Haberi Okumak. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İNAL, Ayşe (1997a). "Haber metinlerine eleştirel bir bakış: Temel sorunlar ve örnek çalışmalar", İLEF Yıllık, (1994-1995), 135-63.
- İNAL, Ayşe (1997b). "Haber ve haber üretim süreçleri: Yerel medya için alternatif arayışları", Bağımsız İletişim Ağı Yerel Medya Eğitim Projesi Seminer Notları, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi 11-12 Ekim 1997, 1-12.

- İRVAN Süleyman (1995). "Demokratik sistemde medyanın rolü", Birikim, (68-69), 76-83.
- KUNELIUS, R. (1994). "Order and interpretation: A narrative perspective on journalistic discourse", European Journal of Communication, 9: 249-270.
- LODZIAK, Conrad (1986). The Power of Television: A Critical Appraisal. New York: St Martin's Press.
- MARX, Karl. ve Friedrich Engels (1992). Alman İdeolojisi. Çev., Sevim Belli. Sol: Ankara.
- MERRINGTON, John (1985). "Gramsci'nin Marksizm Anlayışında Kuram ve Uygulama", Der. ve Çev. Kemal Saybaşıllı. Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar, Ankara: Birey ve Toplum.
- MUTLU, Erol (1998). İletişim Sözlüğü. Ankara: Ark Yayınları.
- ÖZBEK, Meral (1994). Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski. İstanbul: İletişim.
- ÖZER Ömer (1997). "Krizin Engellenmesi ve Haber Söylemi: Türkiye'deki İnanlı Muhalifler'e Yönelik Siyasal Şiddet Haberleri (1985-1996)". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZER, Ömer (1999). "Haber Söylemi: Türk-Yunan İlişkilerine Yönelik Haberlerin Türk Basınında Sunumu", İletişim, (99)1: 121-55.
- ÖZER, Ömer (1999). "1 Mayıs Olaylarının Türk Basınında Sunumu", İletişim, 9: 109-36.
- SEZER, Yılmaz (1997). Marx-Engels'in 'İdeolojisi"', Teori ve Politika, 8: 35-44.

- SHOEMAKER, Pamela ve D. Stephen Reese (1997). "İdeolojinin medya içeriği üzerine etkisi" Çev. ve Der. Süleyman. İrvan. Medya Kültür Siyaset, Ankara: Ark, 99-136.
- TEO, Peter (2000). "Racism in the News: A Criticle Discourse Analysis of News Reporting in two Australian Newspaper", Discourse and Society, 11(1): 7-49.
- TILIÇ, I. Doğan (2001). "A Model for Understanding the Functioning of the Media", İletişim, 9: 41-68.
- TOKGÖZ, Oya (2000). Temel Gazetecilik. Ankara: İmge.
- URAS, Ufuk (1997). İdeolojinin Sonu mu?. İstanbul: Sarmal.
- ÜLKÜ Yalçın, Güler (2001). "Türk Basınında Haber Metinlerinin Yapısı", İletişim, 9: 137-48.
- ÜŞÜR, S. Serpil (1997). İdeolojinin Serüveni. Ankara: İmge.
- Van Dijk, A. Teun (1983). "Discourse analysis: Its development and application to the structure of news", Journal of Communication, 33(2): 20-43.
- Van Dijk, A. Teun (1985). "Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-Discipline", Handbook of Discourse Analiysis, Der. Teun. A. Van Dijk. London: Akademik Press. (1): 1-10.
- Van Dijk, A. Teun (1988a). News as Discourse. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- Van Dijk, A. Teun (1988b). News Analysis. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- Van Dijk, A. Teun (1991). "The interdisciplinay study of news as discourse", A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research, Der. K.B. Jensen ve N.W.Jankowski., London: Routledge.

-Van Dijk, A. Teun (1993). "Principles of critical discourse analysis", *Discourse and Society*, 4(2): 249- 283.

-Van Dijk, A. Teun 1994). "Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları",
Çev. ve Der. Mehmet Küçük. *Medya, İktidar, İdeoloji*. Ankara: Ark.
s. 271-327.

-Van Dijk, A. Teun (1995). "Discourse semantics and ideoloji",
Discourse and Society, 6(2): 243-289.

-Van Dijk, A. Teun (1998). *İdeology*. London: Sage.

